

БҮГД НАЙРАМДАХ УЛС ТУНХАГЛАСНЫ БАЯРЫН ӨДРИЙГ ТЭМДЭГЛЭН ӨНГӨРҮҮЛЭХТЭЙ ХОЛБООТОЙ ЛАВЛАГАА МЭДЭЭЛЭЛ

(Лавлагаа мэдээлэл)

Р.Нургүл, Ц.Элбэгзаяа

1924 оны 11 дүгээр сарын 26-ны өдөр Монгол улс анхдугаар Үндсэн хуулиа баталж, Хаант засгаас Бүгд найрамдах засаглалд шилжиж, хамжлагат ёсыг халан, үндэсний ардчилсан өөрчлөлт, эрх зүйн чухал зарчмууд, улс төрийн цоо шинэ тогтолцоог хуульчлан баталгаажуулсан.

Улс тунхагласны баярыг 1924 оноос тэмдэглэж ирсэн гэж үздэг бөгөөд ардын хувьсгалын ойн баяртай хамтатган 7 дугаар сарын 11-нд тэмдэглэдэг байсан. 1934 онд буюу 10 жилийн ойн арга хэмжээг Ерөнхий сайд П.Гэндэнгийн санаачилгаар комисс гаргаж өргөн хэмжээнд тэмдэглэж байжээ.

1990 оны Үнэн сонины 11 дүгээр сарын 25-ны №277-д МАХН-ын төв хорооны дэргэдэх эрдэм шинжилгээний ажилтан Г.Дашням болон түүхийн ухааны дэд эрдэмтэн Б.Ганболдын “Тусгаар тогтнолоо тэмдэглэхүй” хэмээх тэмдэглэлд “Тусгаар тогтнолынхоо өдрийг олон жил ердийнхөөс ялгахгүй явж иржээ, огт мартсан гэвэл алдас болно, 50, 60 жилийн ойг сүр дуулиантай тэмдэглэсэн удаа бий” гэжээ. 1940 онд шинэ үндсэн хууль баталсан болон ардын хувьсгалын 19 жилийн ойгоор Уран сайхны хүрээлэнгээс карнавал наадам зохион байгуулсан талаар тэмдэглэл байна.²⁵⁷

1994 онд Монгол Улс анхдугаар Үндсэн хуулиа баталж, Бүгд Найрамдах Улс тунхагласны 70 жилийн ой тохиосон бөгөөд Улс тунхагласны 70 жилийн ойг 1994 оны 11 дүгээр сарын 26-нд орон даяар тэмдэглэхээр УИХ 1994 оны 6 дугаар сарын 9-ний өдрийн 45 дугаар тогтоол гаргаж байсан²⁵⁸.

Мөн 1990 онд Улс тунхагласны 66 жилийн ойн өдрөөр БНМАУ-ын анхны Ерөнхийлөгч П.Очирбат ард түмэндээ хандаж радио телевизээр үг хэлж, улс тунхагласны баярт зориулсан уулзалт, үдэшлэг нийслэл хотноо болж байсан талаарх тэмдэглэл Үнэн сонины 1990.11.28 ны №278 дугаарт нийтлэгдсэн байна.

Улс тунхагласны баярыг 1990-2012 онуудад тэмдэглэж байгаад, 2012 оны 11-р сарын 08-ны өдрийн Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар хүчингүй болгосон бөгөөд эргээд 2016 оны 11 дүгээр сарын 18-ны өдрийн Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар сэргээн тэмдэглэж эхлээд байна.

2012 онд УИХ-ын гишүүн С.Баярцогт нарын өргөн мэдүүлсэн Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлалд энэхүү баярыг хүчингүй болгосон шалтгааныг дараах байдлаар тайлбарлажээ. Үүнд: МУ-ын Ерөнхийлөгч нь 2012 оны 9 дүгээр сарын 4-ний өдөр УИХ-д “Тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай” УИХ-ын тогтоолын төслийг өргөн мэдүүлсэн. Уг төсөлд УИХ-ын 2002 оны 5 дугаар сарын 17-ны өдрийн 21

²⁵⁷ Архивын Ерөнхий газар,

²⁵⁸ Анхдугаар Үндсэн хуулиа баталж, Бүгд Найрамдах Улс тунхагласны 70 жилийн ойг тэмдэглэх тухай УИХ-ын тогтоолын хувийн хэргээс,

дүгээр тогтоолын дагуу бий болсон “Чингис хаан” одонг уг тогтоолд нэмэлт оруулж “Монгол бахархлын өдөр” буюу жил бүрийн 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр олгож байхаар тусгажээ. Үүний дагуу Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан бөгөөд 11 дүгээр сарын 14-ний өдрийг “Монгол бахархлын өдөр” буюу нийтээр тэмдэглэх баярын өдөр болгож, бүх нийтээр амардаг байхаар, харин Бүгд Найрамдах Улс тунхагласны баярын өдөр буюу 11 дүгээр сарын 26-ны өдрийг нийтээр тэмдэглэх баярын өдөр байсныг нийтээр тэмдэглэх тэмдэглэлт өдөр болгон зохицуулсан байна²⁵⁹.

2016 онд УИХ-ын гишүүн Я. Содбаатар нарын 9 гишүүний санаачилсан Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг өргөн барьсан байна. Хуулийн төслийн танилцуулга, үзэл баримтлалд дурдсанаар Бүгд найрамдах улс тунхагласны баярын өдрийг нийтээр тэмдэглэх баярын өдөр болгон ёслол төгөлдөр тэмдэглэж ирсэн уламжлалтай бөгөөд 2012 оноос уг өдрийг тэмдэглэлт өдрийн түвшинд өнгөрөөх болсон нь түүхийн чухал үйл явдлын ач холбогдлыг багасгаж, түүх уламжлалыг бүдгэрүүлэх алдаатай шийдвэр болсныг ард иргэд шүүмжлэн, эрдэмтэн судлаачид байр сууриа илэрхийлсэн. Тусгаар тогтнол, түүх уламжлал, үндэсний бахархал бол өнөөгийн бидний дээдлэн авч явах ёстой үзэл санаа юм. Тийм учраас хүн төрөлхтний нийтлэг чиг хандлагыг даган Үндсэн хуульт Бүгд Найрамдах Улсаа тунхагласан түүхэн өдрийг цаашид нийтээр тэмдэглэх баярын өдөр болгох нь зүйтэй гэж хууль санаачлагчид үзсэний дагуу 11 дүгээр сарын 26-ны өдрийг нийтээр тэмдэглэх тэмдэглэлт өдрөөс хасч, нийтээр тэмдэглэх баярын өдөрт оруулах нэмэлт, өөрчлөлт батлагдсан байна.

Энэхүү бүх нийтээр тэмдэглэх баярын өдрөөр Ерөнхийлөгч, УИХ-ын дарга баярын мэндчилгээ дэвшүүлэх, төрийн далбаа мандуулах, УИХ-ын дарга, Ерөнхий сайд, УИХ-ын болон Засгийн газрын гишүүд Эзэн Чингис, жанжин Сүхбаатарын хөшөөнд цэцэг өргөх, хүндэтгэл үзүүлэх, мөн Үндэсний бөхийн барилдаан, МУ-ын 16 нас хүрсэн иргэд иргэний андгай өргөх зэрэг арга хэмжээнүүдийг зохион байгуулсаар ирсэн уламжлалтай. Улс тунхагласан баярын өдөрт зориулж, 1990-2017 онуудад үндэсний бөхийн барилдааныг тасралтгүй зохион байгуулсаар иржээ.

2002 оноос хойш Монголын Залуучуудын Холбооны санаачилгаар Иргэний андгай өргөх ёслолын арга хэмжээг Ерөнхий сайдын ивээл дор Улс тунхагласны ойн өдрөөр зохион байгуулж ирсэн байна. Энэ арга хэмжээний үеэр 16 нас хүрсэн иргэд тангараг өргөж, иргэний үнэмлэхээ гардан авдаг.

Бүгд Найрамдах Улс тунхагласан өдрийг тохиолдуулан өмчийн бүх хэлбэрийн ерөнхий боловсролын сургуулийн 2010 оны 11 дүгээр сарын 25-ны Пүрэв гарагийн 1, 2 дугаар ээлжийн нэгдүгээр цагийн хичээлийг “Бүгд Найрамдах Улс тунхагласан нь” сэдвээр зохион байгуулахаар аймаг, нийслэлийн Боловсрол, соёлын газруудад чиглэл өгч, хичээлийн агуулгыг хүргүүлсэн нь онцлог арга хэмжээ байв. Энэхүү хичээлийг зохион байгуулсан зорилго нь суралцагчид анхны Үндсэн хууль батлагдсан түүхэн нөхцөл, ач холбогдол, түүхэн сургамжийн талаар мэдэж, эх орноороо бахархах, үзэл хандлага төлөвшүүлэхэд оршиж байв²⁶⁰.

²⁵⁹ Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн хувийн хэргээс,
²⁶⁰ <https://mecss.gov.mn/news/380/>

Улс тунхагласны ойн баяраар зохион байгуулагдсан арга хэмжээнүүдээс дурдвал/цахим эх сурвалжийн хүрээнд/:

- 1990-2017 онуудад жил бүр Улс тунхагласны ойн баярыг тохиолдуулан Үндэсний бөхийн барилдаан зохион байгуулж байсан байна.
- 2002 оноос хойш Монголын Залуучуудын Холбооны санаачилгаар Иргэний андгай өргөх ёслолын арга хэмжээг Ерөнхий сайдын ивээл дор Улс тунхагласны ойн өдрөөр зохион байгуулж ирсэн.
- 2006.11.26 нд Монгол Улсын анхны Үндсэн хуулийг баталж, Бүгд Найрамдах Улсаа тунхагласны 82 жилийн ойг тохиолдуулан МУ-ын Ерөнхийлөгч Н.Энхбаяр радио, телевизээр үг хэлж, мэндчилгээ дэвшүүлсэн.
- 2007 онд Улс тунхагласны 83 жилийн ой, хөшөөнд цэцэг өргөх арга хэмжээ
- 2008 онд Улс тунхагласны 84 жилийн ой, цэцэг өргөх, Ерөнхий сайдын ивээл дор андгай өргөх ёслол, Үндэсний бөхийн барилдаан зэрэг арга хэмжээг зохион байгуулсан.
- 2009 онд цэцэг өргөх арга хэмжээ (H1N1 хүрээний ханиадны вирус тархсантай холбоотой улс даяар өндөржүүлсэн бэлэн байдал зарласан учир нийтийг хамарсан арга хэмжээ зохион байгуулахгүй байх чиглэл өгсөн)
- 2009.11.25 Бүгд Найрамдах Улс тунхагласны 85 жилийн ойг тохиолдуулан УИХ-ын дарга Д.Дэмбэрэлийн радио, телевизээр үг хэлсэн.
- 2010.11.25 Бүгд Найрамдах Улс тунхагласны ойг тохиолдуулан УИХ-ын дарга Д.Дэмбэрэл УИХ-ын Чуулган дээр монголын нийт ард иргэдэд хандаж үг хэлсэн, мөн Их эзэн Чингис хааны хөшөөнд хүндэтгэл үзүүлсэн.
- 2011.11.26 Бүгд Найрамдах Улс тунхагласны 87 жилийн ойг тохиолдуулан УИХ-ын дарга Д.Дэмбэрэл ард иргэдэд хандаж үг хэлсэн, жанжин Д.Сүхбаатарын хөшөөнд цэцэг өргөж, Их эзэн Чингис хааны хөшөөнд хүндэтгэл үзүүлсэн. Мөн Ерөнхий боловсролын бүх сургуулиудад “Бүгд Найрамдах Улс тунхагласан нь” сэдвээр хичээл орсон.
- 2012.11.26 УИХ-ын дарга З.Энхболд МҮОНРТ-ээр ард түмэндээ хандаж Бүгд Найрамдах Улс тунхагласны 88 жилийн ойн мэндчилгээ дэвшүүлсэн.
- 2012, 2013 онд МАХН-аас монголчуудын тусгаар тогтнолоо тэмцэн олсон өдрийг заавал тэмдэглэх ёстой гэж үзэн Бөхийн барилдаан зохион байгуулж, Чингисийн хөшөөнд хүндэтгэл үзүүлж, Сүхбаатарын хөшөөнд цэцэг өргөсөн. Мөн МАН-ын гишүүд төлөөлөгчид Д.Сүхбаатарын хөшөөнд цэцэг өргөж, Их эзэн Чингис хааны хөшөөнд хүндэтгэл үзүүлсэн.
- 2014.11.27 нд УИХ-ын дарга З.Энхболд Бүгд Найрамдах Улс тунхагласан 90 жилийн ойн өдрөөр ард түмэндээ мэндчилгээ илгээсэн. Мөн УИХ-ын дарга болон дэд дарга, шадар сайд гишүүд Д.Сүхбаатарын хөшөөнд цэцэг өргөж, Их эзэн Чингис хааны хөшөөнд хүндэтгэл үзүүлсэн.
- 2014.11.27-нд УИХ-ын дэд дарга М.Энхболдын Үндэсний шуудан сонинд өгсөн ярилцлага “Үндсэн хуулийн өөрчлөлтийг зоригтой, дорвитой хийх цаг болсон” УИХ-ын дэд дарга М.Энхболд.
- 2015.11.26 УИХ-ын дэд дарга М.Энхболд Бүгд Найрамдах Улс тунхагласны 91 жилийн ойн мэндчилгээ дэвшүүлсэн.
- 2016.11.26 УИХ-ын дарга М.Энхболд ард түмэндээ мэндчилгээ дэвшүүлсэн.

- 2017 онд УИХ-ын дэд дарга Л.Энх-Амгалан, Ерөнхий сайд болон УИХ болон ЗГ-ын гишүүд жанжин Сүхбаатарын хөшөөнд цэцэг өргөж, Эзэн Чингисийн хөшөөнд хүндэтгэл үзүүлэв. Ерөнхий сайд У.Хүрэлсүх Улс тунхагласны баярын мэндчилгээ дэвшүүлсэн. Мөн Монгол улсын төрийн далбаа мандуулах ёслол болон Монгол улсын Ерөнхий сайдын ивээл дор шатрын тэмцээн зохион байгуулсан.

УИХ-ын дарга, Ерөнхий сайдын Улс тунхагласны баярын өдөр дэвшүүлсэн мэндчилгээ, хэлсэн үг, зохион байгуулсан арга хэмжээний талаарх материалыг өдрийн сонин болон холбогдох ном, цахим хуудаснаас түүвэрлэн авч хавсаргав.

ХАВСРАЛТ МАТЕРИАЛЫН ЖАГСААЛТ

УИХ-ын дарга, дэд дарга, Ерөнхий сайдын Улс тунхагласны баярын өдөр дэвшүүлсэн мэндчилгээ, хэлсэн үг, зохион байгуулсан арга хэмжээний талаарх товъёг:

- Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлал (Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн хувийн хэргээс Д-9 ХН-50, Д-8 ХН-27);
- 1990.11.26 БНМАУ-ыг тунхагласны ойг тохиолдуулан БНМАУ-ын ерөнхийлөгч П.Очирбатын ард түмэндээ хандаж радио телевизээр хэлсэн үг; Үнэн сонин 1990.11.28 ны №278 хуудас 2;
- Монгол Улсын анхны Үндсэн хуулийг баталж Бүгд Найрамдах Улсаа тунхагласны 82 жилийн ойг тохиолдуулан МУ-ын Ерөнхийлөгч Н.Энхбаярын радио, телевизээр хэлсэн үг, 2006.11.26, 3 хуудас;
- Бүгд Найрамдах Улс тунхагласны 85 жилийн ойг тохиолдуулан УИХ-ын дарга Д.Дэмбэрэлийн радио, телевизээр хэлсэн үг, 2009.11.25, 2 хуудас;
- Бүгд Найрамдах Улс тунхагласны ойг тохиолдуулан УИХ-ын Чуулган дээр монголын нийт ард иргэдэд хандаж хэлсэн үг, УИХ-ын дарга Д.Дэмбэрэл, 2010.11.25, 2 хуудас;
- Бүгд Найрамдах Улс тунхагласны ойг тохиолдуулан УИХ-ын дарга З.Энхболдын монголын нийт ард иргэдэд хандаж хэлсэн үг, 2012.11.26; 2 хуудас;
- УИХ-ын дэд дарга М.Энхболдын 2014.11.27-нд Үндэсний шуудан сонинд өгсөн ярилцлага “М.Энхболд: Үндсэн хуулийн өөрчлөлтийг зоригтой, дорвитой хийх цаг болсон”, 9 хуудас;
- Бүгд Найрамдах Улс тунхагласны 91 жилийн ойн мэндчилгээ, УИХ-ын дэд дарга М.Энхболд, 2015.11.26, 2 хуудас;
- УИХ-ын дарга М.Энхболд ард түмэндээ мэндчилгээ дэвшүүлэв, 2016.11.26, 3 хуудас;
- Ерөнхий сайд Улс тунхагласны баярын мэндчилгээ дэвшүүллээ, 2017.11.26, 2 хуудас;
- Сургуулиуд улс тунхагласан өдрийг дурсаж байна, 1 хуудас;
- Улс тунхагласны ойн барилдаан, 1 хуудас;
- Төрийн Ёслолын албаны тэмдэглэл 2010, 2011, 2012, 2014, 2017;